

**UNIVERSITATEA „OVIDIUS” CONSTANȚA
FACULTATEA DE TEOLOGIE
ȘCOALA DOCTORALĂ
SPECIALIZAREA
NOUL TESTAMENT**

**REZUMAT TEZA DE DOCTORAT
BISERICA
ȘI SOCIETATEA ÎN CONTEXTUL
EPISTOLELOR PAULINE**

**Coordonator științific:
I.P.S. Prof. Univ. Dr. Prorector Teodosie Petrescu**

**Doctorand,
Pr.Constantin Bîrsan Nicolae**

CONSTANȚA
2012

C U P R I N S

INTRODUCERE.....	6
CAPITOLUL I: ÎNTEMEIEREA BISERICII LA CINCIZECIME.....	15
I.1. Viața primei comunități creștine.....	20
I.2. Învățătura pastorală a Epistolelor pauline.....	22
I.3. Comuniunea spirituală și materială.....	31
I.4. Personalitatea Sfântului Apostol Pavel.....	33
I.5. Mediul istorico-cultural în care se naște Apostolul Pavel.....	38
I.6. Saul și Gamaliel.....	43
I.7. Atitudinea Sfântului Apostol Pavel față de cultura veacului său.....	47
CAPITOLUL II: ORGANIZAREA ASISTENȚEI SOCIALE.....	51
II. 1. Iubirea – încununarea virtuților creștine.....	54
II.2. Textul Epistolei I către Corinteni în Scripturile românești.....	61
CAPITOLUL III: ÎNCEPUTURILE DE ASISTENȚĂ RELIGIOASĂ DUPĂ 1989.....	70
a. Protocolul încheiat de către Patriarhia Română cu Ministerul Apărării Naționale – 11.10.1995.....	70
b. Protocolul încheiat de către Patriarhia Română cu Ministerul de Interne - 06.11.1997.....	75
c. Protocolul încheiat de către Patriarhia Română cu Ministerul Justiției – 30.06.1997.....	77
d. Protocolul încheiat de către Patriarhia Română cu Serviciul de Protecție și Pază – aprilie 1997.....	81
e. Protocolul încheiat de către Patriarhia Română cu Ministerul Sănătății – 21 iunie 1995.....	83
III.1. Hotărârile sinodale privind activitatea religioasă în instituțiile statului. Asistența religioasă în cadrul Bisericii Ortodoxe Române.....	85

a. Asistența religioasă în spitale.....	85
b. Asistența religioasă în armată (clerul militar).....	88
c. Asistența religioasă în penitenciare.....	93
 CAPITOLUL IV: CONSTITUIREA ȘI ORGANIZAREA CLERULUI MILITAR APROBATĂ PRIN LEGEA NR. 195/2000.....	96
a. Legea nr. 195/2000 și prevederile ei.....	96
b. Regulamentul de organizare și funcționare a asistenței religioase în armată.....	100
c. Regulament de organizare și funcționare a asistenței religioase în unitățile sistemului penitenciar românesc.....	104
IV.1. Temeiuri privind modul de îmbunătățire a asistenței religioase.....	106
IV.2. Întruniri, simpozioane, conferințe privind asistența religioasă.....	110
IV.3. Împliniri și perspective.....	116
 CAPITOLUL V: RAPORTUL BISERICII CU SOCIETATEA ȘI PUTEREA POLITICĂ.....	123
V.1. Noțiunea „Bisericii” și autoritatea bisericească.....	126
V.2. Pogorârea Sfântului Duh și misiunea apostolică a Bisericii în societate.....	134
V.3. Temeiuri scripturistice ale misiunii creștine.....	141
V.4. Importanța Epistolelor pauline.....	148
V.5. Epistolele pauline și critica literară.....	158
 CAPITOLUL VI: FAMILIA CREȘTINĂ ȘI MISIUNEA EI DIN PERSPECTIVA NOULUI TESTAMENT ȘI A SFINȚILOR PĂRINȚI.....	164
VI.1. Familia creștină și învățătura Mântuitorului Iisus Hristos.....	164
VI. 2. Familia creștină după Epistolele pauline.....	177
VI.3. Perspectivele teologice asupra vieții de familie în lumina Sfinților Părinți.....	192
 CAPITOLUL VII: MISIUNEA BISERICII ȘI SECULARIZAREA ÎN	

SOCIETATEA CONTEMPORANĂ.....	200
VII.1. Înțelesul actual al secularizării societății.....	201
VII.2. Secularism și creștinism.....	207
VII.3. Biserica Ortodoxă și fenomenul secularizării.....	209
VII.4. Fenomene înrudite sau deviate din secularizare.....	211
VII.5. Sincretismul religios și secularizarea.....	212
 CAPITOLUL VIII: DEMNITATEA ȘI REPSONSABILITATEA PERSOANEI UMANE ÎN CONTEXTUL EPISTOLELOR PAULINE	 216
VIII.1. Persoana umană creatoare și beneficiatoare de drepturi și îndatoriri după epistolele pauline.....	217
VIII.2. Responsabilitatea și imputabilitatea acțiunilor persoanei umane în epistolele pauline.....	226
VIII.3. Libertatea persoanei umane.....	228
VIII.4. Biserica o Cincizecime continuă în lume.....	234
VIII.5. Aspectul statornic și dinamic al Sfintei Tradiții.....	241
VIII.6. Iubirea creștină și relațiile interecumenice.....	245
 C O N C L U Z I I.....	 268
 BIBLIOGRAFIE GENERALĂ.....	 276
 ABREVIERII.....	 301
 CURRICULUM VITAE.....	 306

INTRODUCERE

În cadrul mesajului biblic, ideea de misiune are sensuri diferite, căci este raportată la istoria mântuirii. Ea include o chemare cu caracter special și extraordinar, un caracter pozitiv din partea lui Dumnezeu, manifestat explicit în fiecare în parte, ce se adresează oamenilor, adică societății. Începutul Bisericii este legat astfel, de momentele iconomiei divine și de promisiunile care însoțeau orice act al descoperirii dumnezeiești. Din acest motiv ne-am ales această lucrare cu titlul: **”Biserica și societatea în contextul epistolelor pauline”**, deoarece considerăm de o mare importanță a cunoaște Biserica – instituția divino-umană – ca trup tainic a lui Hristos, dar și importanța ei în societatea contemporană, plecând în cercetarea noastră tocmai de la contextul Epistolelor Sfântului Apostol Pavel, care în misiunea sa a îndeplinit întocmai Cuvântul transmis de Hristos Apostolilor ”Mergând învățați toate neamurile” (Matei 28, 19).

Lucrarea se vrea a fi o cercetare a misiunii Bisericii în societate, fără de care aceasta nu ar exista, dar și importanța societății în creșterea și dezvoltarea Bisericii, ca instituție divino-umană a lui Hristos. Căci misiunea, în general, este un mandat încredințat de cineva cuiva pentru îndeplinirea unui scop bine definit. Astfel, putem vorbi despre: misiune de pace, misiune umanitară, misiune militară, misiune diplomatică, și vom constata că misiunea este o operă de îndeplinire a unui mandat încredințat de o autoritate în scopul realizării unui scop ce privește binele comun.

Între toate misiunile pământești, misiunea divină este cea mai importantă. Din acest motiv, după Înălțarea Domnului la cer, Sfinții Apostolii așteptau încrezători împlinirea făgăduinței lui Dumnezeu, transmisă lumii prin Iisus Hristos (Faptele Apostolilor 1, 4). Și astfel, făgăduința a fost că, prin Duhul Sfânt, ei Îl vor avea pe Hristos până la sfârșitul veacurilor. Astfel, ea a avut efectul nu numai de a produce, în martorii vieții pământești și ai Învierii Mântuitorului, o stare de așteptare a vieții veșnice, pe care o vor introduce și în Biserică, ci și o așteptare a înțelegerii ”tainei celei din veac”. Căci, după evenimentul Învierii Domnului, Înălțării Domnului și Pogorării Sfântului Duh în lume, dar și după efectul uriaș al predicii despre Iisus și al lucrării Sfântului Duh, arătat în întemeierea comunităților, Sfinții Apostolii au văzut momentele vieții Lui într-o altă lumină (Ioan 12, 16).

Pogorârea Sfântului Duh în chipul limbilor de foc (Faptele Apostolilor 2, 3) a fost și începutul Bisericii ca unitate a celor ce credeau și propovăduiau, luminați de îndrăzneala cunoașterii adevărului. Cuvintele ”îndrăzniți, Eu am biruit lumea” (Ioan 16, 33), arată efectele răscumpărătoare ale operei lui Hristos, dar și misiunea pentru care sunt chemați Apostolii să-și depună tot zelul lor. Acest zel este încălzit de darul Sfântului Duh. Astfel, Biserica se întemeiază și se extinde prin coborârea Sfântului Duh. Ea se naște ca mărturisitoare a faptelor, a vieții, Învierii și Înălțării Mântuitorului și ca participantă la ele.

Mărturisind sacramental și doctinal pe Capul ei, Biserica este încheierea Revelației neo-testamentare și devine posesoare a descoperirii dumnezeiești. Acesta este efectul esențial al coborârii Sfântului Duh. Acum Sfinții Apostolii înțeleg pe deplin predica lui Iisus și sensurile adânci ale economiei divine. Prin Biserică, Hristos ridică lumea decăzută prin vina lui Adam.

Întemeierea Bisericii înseamnă valorificarea revelației dumnezeiești ca forță de înălțare a credincioșilor spre Dumnezeu. Biserica însăși urmărește ridicarea membrilor ei pe culmile îndumnezeirii, căci ea devine propovăduitoare a descoperirii divine. Cei ce primesc pe Hristos devin prin Biserică ”lumina lumii, sarea pământului” (Matei 5, 13-14). Pătrunși de Sfântul Duh, Apostolii fac să crească zilnic Biserica prin predicarea lui Iisus cel Înviat, în întreaga lume. Constituirea Bisericii ca scop al revelației dumnezeiești aduce o lumină deosebită și asupra revelației care pune în evidență puterea ei de reliefare a dispoziției credinciosului de maximă apropiere de Dumnezeu.

Sămânța aruncată de Sfinții Apostoli a dat naștere Bisericii pentru că a găsit pământ roditor. Acest pământ a fost fertilizat de așteptarea întreținută atât de făgăduința desăvârșirii viitoare, dar și de conținutul cuprins în revelație. O imagine mai completă a făgăduinței, o dobândește revelația lui Dumnezeu, prin constituirea poporului Israel în Biserica Vechiului Testament. Această Biserică a fost pregătitoare a Bisericii Noului Testament prin caracterul ei mesianic. Ea reprezintă o etapă a realizării descoperirii dumnezeiești, căci nu se bucură de caracterul teandric al Bisericii. Căci ”legea prin Moise s-a dat, dar harul și adevărul au venit prin Iisus Hristos” (Ioan 1, 17). De aceea, din Vechiul Testament, lipsește ideea de Biserică în înțelesul creștin, de organ al harului. Dar, ideea de neam ales anticipează Biserica în care se împlinește revelația lui Dumnezeu.

Momentele realizării revelației divine din Vechiul Testament au premers fixării lor în scris, fiindcă Dumnezeu a făcut prin ele repetate alegeri dintre oameni pe care îi trimitea în

numele lui pentru a pregăti în acest chip masa din care să se aleagă primitorii revelațiilor ulterioare. Este explicabil de ce Revelația vechitestamentară este astfel strâns unită cu istoria unui popor a cărui istorie prefigura împlinirile viitoare din Biserică.

Noul Testament reia ideea de neam (I Petru 2, 9), considerând Biserica mijlocul mântuirii și evidențiind universalitatea ei. Biserica creștină continuă Biserica Vechiului Testament fiindcă așteptarea din Vechiul Testament rămâne și în Biserica creștină. Ceea ce face deosebirea între poporul israel și Biserică este caracterul sacramental - tainic al Bisericii, dar mai ales funcția mărturisitoare a ei, în fața tuturor. S-ar părea că predica profeților lărgeste comunitatea poporului ales.

Câteva considerații asupra misiunilor profetice aduc lumină în această privință. Profetia este o harismă a Duhului, acordată unor persoane la momente cruciale din istoria poporului evreu, fără a adăuga prin aceasta elemente esențial noi, în Revelația și alegerea lui Dumnezeu. Profetii țin să precizeze aceasta când spun că Dumnezeu a văzut necazurile sau fărădelegile lor (Ieșirea 3, 7; Estera 8, 6; Isaia 57, 18; Avacum 1, 13) și nu-i părăsește, trimițându-i pe profeți, pentru a-i redresa. Profetii predică, în primul rând, împotriva abaterilor fiilor lui Israel de la calea Domnului. Ei prevăd și pedepsele pentru neascultare, dar totodată, arată că Dumnezeu este credincios făgăduințelor Sale mesianice. Dar, ei nu extind propovăduirea la alte popoare. Predica lor nu lărgeste comunitatea lui Israel și n-o ridică din starea de așteptare, ci doar o readuce la conformarea cu prescripțiile anterioare ale Legii. Tendințele de răspândire a religiei mozaice nu se vor ivi decât în epoca sincretismului religios.

Religia Vechiului Testament este marcată mai mult de elementul etnico - teocratic. Ea nu predică legea și proorocii la ”popoarele ce erau întru întuneric” (Isaia 9, 2). De abia la ”plinirea vremii” (Galateni 4, 4) s-a văzut că Dumnezeu ”putea să ridice fii ai lui Avraam și din pietre” (Matei 3, 9), adică din neamurile care nu vedeau și nu mărturiseau făgăduința. De aici se explică neînțelegerea iudeilor pentru extinderea universală a revelației neotestamentare în Biserică așa cum cere Iisus Hristos, pentru lărgirea perspectivei Împărăției cerurilor, în vădit contrast cu înțelegerea rigidă a Împărăției.

Întemeierea Bisericii înseamnă întruchiparea ideii de Împărăție a lui Dumnezeu. Începe arătarea slavei divine, prin lucrarea deosebită a Duhului Sfânt în lume și prin unirea cu El, a celor ce dobândesc îndrăzneală din priceperea rostului și naturii operei Mântuitorului. Văzând pe Învățătorul prins, panica și frica îi cuprind pe Sfinții Apostoli, fiindcă nu s-au legat de El prin

înțelegerea deplină a economiei divine. Poate cuvântul Sfântului Apostolului Petru ”nu-L cunosc pe omul acesta” (Matei 26, 12) reprezintă mai mult decât o timorare în fața precipitării evenimentelor care duc la răstignirea Domnului.

Învierea și Înălțarea, însă, au avut darul de a edifica pe Apostoli: prin viața Lui, și astfel, s-a pus începutul mântuirii. De aceea primul efect al Pogorârii Sfântului Duh în lume a fost ca ”parți și mezi și cei ce locuiau în Mesopotamia ... și romani în trecut, iudei și prozeliți, cretani și arabi” (Faptele Apostolilor 2, 9-11) au înțeles și au primit cuvântul propovăduirii apostolice. Prin Duhul Sfânt Apostolii lucrează spre înmulțirea credinței în învierea neamului omenesc. Prima etapă a însușirii credinței este auzirea (Romani 10, 17), căci prin auzire sufletul devine receptiv la cuprinsul Evangheliei.

Biserica înseamnă însușirea comună a credinței, pătrunderea tainică a revelației în suflete. Ea este martoră permanentă și prin aceasta mereu apostolică, a operei Mântuitorului. Ea este încredințată de valorificarea Revelației cuprinsă în Sfânta Scriptură. ”Înmulțindu-se cu ajutorul Duhului Sfânt” (Faptele Apostolilor 9, 31), Biserica se afirmă ca unitate în duh, viață și credință, fiindcă pretutindeni ea trebuie să păstreze în sine pe același Hristos și să traiască din aceeași revărsare de har din El.

După Înălțarea Domnului la cer, se pune problema predicării Cuvântului la cei ce nu L-au auzit, precum și a menținerii viitoarelor comunități în unitatea de doctrină și de viață. Predicarea cuvântului de misionari singuratici impunea un plus de autoritate a predicatorului, printr-o precizare scrisă și rezumativă a Revelației. Așa s-au născut Sfintele Evanghelii, iar cât privește Epistolele, aceasta este evidentă prin destinația lor bisericească. Problemele rezolvate în ele sunt ridicate de o intensă viață bisericească. Elementele următoare ne îndreptățesc să acceptăm că epistolele apostolilor accentuează ideea de Biserică, ca realitate spre care se orientează toată activitatea Apostolilor.

Vom încerca în lucrarea noastră să scoatem la lumină importanța Epistolelor Pauline în viața Bisericii, dar și în viața oamenilor, căci Apostolii au căutat ca noua comunitate să nu se resimtă de stările vremii. Și începând cu Faptele Apostolilor, Noul Testament ne vorbește despre biserici constituite, evidențiind și duhul de rugăciune frățesc ce le străbătea. Scriptura Noului Testament s-a dat după constituirea comunităților și pentru comunități. Când s-a constituit prima comunitate bisericească, la Cincizecime, nu apăruse încă vreo carte nou-testamentară. În scrierile

lor, Sfinții Apostoli țin la unitatea Bisericii (Romani 10, 12; I Corinteni 1, 10-17; Filipeni 3, 2-3; Coloseni 2, 1-8; II Tesalonicieni 2, 1-12; I Timotei 1, 3-7; 4, 1-3; II Timotei 1, 13-15; 2, 16-18; Tit 3, 9-11; II Petru 2, 1-3; I Ioan 2, 18-24; II Ioan 1, 9-10), amenințată de schisme și erezii de-a lungul vremii.

Constituindu-se prin predica orală, comunitățile își însușesc pe această cale credința în Hristos și împărtășirea de El. Se vedește astfel caracterul ocazional și parțial al scrierilor nou-testamentare. Părțile doctrinale ale epistolelor reiau unele probleme implicate în credința Bisericii, dar insuficient de lămurite. Chiar ideea de Biserică comportă în epistole precizări. Biserica era un fapt, o comunitate de credincioși, stăruind în rugăciuni, în frângerea pâinii, în împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului, în fapte de caritate. Fără îndoială, credincioșii aveau imaginea Bisericii deținătoare a harului împărtășit lor prin Euharistie și credeau că formează toți un trup în Hristos. Cuvintele Sfântului Apostol Pavel ”au nu știți că trupurile voastre sunt mădularele lui Hristos?” (I Corinteni 6, 15; Efeseni 5, 23) confirmă această convingere a Bisericii primare.

Sfânta Scriptură lămurește taina Bisericii în Epistola Sfântului Pavel către Efeseni, capitolul IV, numind-o trupul lui Hristos, Apostolul o arată drept sursa teandrică a binefacerilor lui Hristos (4, 10-11). Ea este trupul, iar noi mădularele lui Hristos, care trăim viața Lui într-un mod specific (4, 16). Scrierea Noului Testament trebuie concepută ca un proces determinat de necesitatea mărturisirii de credință a Bisericii și de menținerea unității diferitelor comunități creștine, cu Biserica de la Cincizecime. Apelurile Apostolilor la unitate, reținute în scrisul lor, reflectă conștiința adunării tuturor în aceeași viață a Bisericii, în aceeași credință și propovăduire, toate comunitățile având aceeași credință.

Încă înainte de apariția primelor scrieri ale Apostolilor, Biserica există, întemeiată de Apostoli, iar desele referiri ale Sfintei Scripturi la un cult al Bisericii, la organizare, la învățătura și mai ales la credința că Biserica este trupul lui Hristos, ne întăresc convingerea că Scriptura Noului Testament a apărut pentru Biserică. Cei doisprezece ucenici, pe care Domnul Iisus Hristos i-a ales apostoli și vestitori ai Săi, au aplicat asupra Bisericii începătoare și pecetea personalității lor. Însuși Mântuitorul Hristos, prin numirile ce le-a dat ucenicilor, arată particularitățile deosebite ale caracterului lor și superioritatea însușirilor lor. Astfel Ioan a fost numit Fiul Tunetului, iar Simon a trecut în toate veacurile cu numele de Chifa sau Petru, apostolul Pietrei din capul Unghiului (I Petru 2, 4-8). Lui Petru îi revenise cinstea de a admite cu

autoritate pe primul păgân netăiat împrejur, cu drepturi egale, în comuniune cu Hristos și el totdeauna a fost socotit unul dintre stâlpii principali ai Bisericii primare (Galateni 2, 9). Ioan pe de altă parte, este apostolul iubirii, apostolul iubit și evanghelist ales, cu evlavie lăuntrică mai presus de formele externe. Petru, ca cel dintâi care mărturisise divinitatea lui Hristos, și Ioan, ca prieten iubit al lui Iisus ca om, iată două nume în comunitatea apostolilor, care pentru ochii omenești strălucesc cu o lumină deosebită între cele douăsprezece pietre prețioase ce s-au așezat la temeliiile noului Ierusalim (Apocalipsa 21, 14).

Nu era însă încă și un apostol, căruia să i se încredințeze un lucru și mai vast și mai rodnic și mai greu, care trebuia să întemeieze încă și mai multe Biserici, să suporte și mai mute încercări și să atragă în turma lui Hristos o mulțime mult mai mare de credincioși, apărarea și susținerea noii comunități se rezema la început pe umerii Sfântului Petru și totuși răbdarea nu a fost supusă la o încercare așa cum a fost supusă răbdarea aceluia asupra căruia zilnic apăsa îndatorirea ”de a purta de grijă de toate Bisericile”, cum va fi viitorul Apostol Pavel.

Apostolul Ioan a trăit mai mult decât toți apostolii și totuși chiar și viața acestuia apăsată de anii de exil și de cumplite necazuri, a fost mai puțin încercată decât a aceluia care socotea pentru sine abia o mică amărăciune ”de a muri în fiecare zi” (I Corinteni 15, 31). Trebuia deci, un al treilea fel de apostol. Pe lângă apostolul mărturisirii și apostolul iubirii, Biserica lui Hristos mai avea nevoie și de apostolul neamurilor. De aceea, nu este o exagerare a acorda o importanță atât de mare meritelor arătate creștinismului de Sfântul Apostol Pavel. Acest lucrător de cea mai mare însemnătate și plin de abnegație ar fi putut cu tot dreptul să spună că s-a ostenit mai mult ca oricare dintre astfel de propovăduitori cum au fost apostolii. Un drept deplin argumentat și prin aceea că el de la Ierusalim până în Iliria, de la Iliria până la Roma și poate chiar până în Spania a propovăduit Evanghelia și care a insuflat o nouă viață în lumea învechită și îmbătrânită. Și totuși, toate acestea au fost poate cele mai puțin durabile din bunurile de care s-a folosit omenirea cu ajutorul geniului și vieții lui.

În epistolele pauline găsim, oricare ar fi fost evenimentul care ar fi determinat scrierea lor, cele mai timpurii manifestări ale acelei literaturi creștine, cărora lumea le datorează cele mai bogate comori de poezie și elocință, de înțelepciune morală și de mângâiere duhovnicească. Minții sale, înflăcărată de iubire și luminată de duhul Domnului său, datorăm noi expunerea sistematică a marilor adevăruri ale acelei taine a credinței, din veac ascunse și anume descoperită

în Evanghelia lui Hristos. Datorită îndrăzelii sale, vederilor sale clare și înălțimii sale morale datorăm noi eliberarea religiei de jugul Legii, despărțirea creștinismului de învățătura levitică.

El a fost unealta lui Dumnezeu, care a dat puțință răspândirii generale a creștinismului. Ca apostol al neamurilor, el a fost apostol al libertății, culturii și al rațiunii, dar în afară de aceasta a fost și apostolul care mai lămurit ca toți a arătat pentru cunoștința religioasă a omenirii importanța credinței, arătând convingător și fără puțință de ripostă în același timp și măreția și universalitatea acestei răscumpărări, pe care a săvârșit-o Mântuitorul Iisus Hristos. Din această cauză, când credința lui Hristos se întuneca mai mult în inimile oamenilor, când flacăra ei cea mai curată era expusă unei primejdii să se stingă, fie sub spuza moartă a senzualității, fie sub suflările de gheață ale scepticismului, viața religioasă a reînviat în cea mai mare măsură datorită influenței epistolelor lui. Să ne gândim de exemplu doar la una dintre normele sale riguroase: "Să umblăm cuviincios, ca ziua: nu în ospete și în beții, nu în desfrânări și în fapte de rușine, nu în ceartă și în pizmă" (Romani 13, 13), normă care a devenit pentru Fericitul Augustin steaua călăuzitoare care l-au scos din întunericul rătăcirilor morale așa cum fiecare creștin poate găsi calea către treptele superioare ale sfințeniei și libertății creștine, în unirea cu Hristos.

Interesant este aspectul că dușmanul victorios al filosofiei păgâne și al idolatriei și-a petrecut copilăria în mediul păgân dintr-un oraș al filosofiei. Dușmanul neîmpăcat al exclusivismului iudaic, după însăși originea sa, era evreu, omul care a dat lovitura de moarte fariseismului era fariseu. Chiar din tinerețe a fost crescut în Ierusalim, la picioarele lui Gamaliel (Faptele Apostolilor 12, 3; 26, 4), a învățat până la desăvârșire legea părintească și-a trăit în cea mai aspră supunere față de legea iudaică. Viața Sfântului Pavel ne este cunoscută din Faptele Apostolilor, dar tabloul personalității sale complexe ni se descoperă în epistolele ce le trimite Bisericii pe care le-a întemeiat de-a lungul vremii.

În aceste epistole îl descoperim pe Apostolul Pavel, și cu atât mai mult în Epistola I către Corinteni, așa cum ni se prezintă în lumina istoriei creștinismului: figura lui Pavel cel întocmai lucrător ca Petru și cugetător întocmai ca Ioan; figura lui Pavel, eroul lepădării de sine, figura lui Pavel cel mai puternic apărător al libertății creștine; figura lui Pavel, cel mai mare propovăduitor al dragostei, cel mai slăvit misionar și mai măreț teolog și nu în ultimul rând, figura lui Pavel, inspiratul apostol al neamurilor și smeritul rob al lui Iisus Hristos, Domnul nostru.

Și din acest motiv, dar și din cele câteva motive expuse mai sus cu privire la viața și activitatea Sfântului Apostol Pavel, ne-am ales această lucrare, căci lucrarea Bisericii se vede

foarte intens prin însăși activitatea misionară ce a avut-o Sfântul Pavel în cele trei călătorii misionare, în urma cărora a încreștinat mii și mii de suflete. De asemeni, vrem să arătăm importanța Bisericii în societatea contemporană, așa cum am spus la începutul acestei lucrări, dar nu în afara textului scripturistic, ci cu ajutorul lui, cu exegeza textului paulin, care ne învață și ne îndeamnă la iubire, la respect, la pastrarea familiei, la rugăciune, etc., și am putea să continuăm cu multe asemenea aspecte, dar dorim să dezvoltăm acestea în cuprinsul prezentei noastre lucrări.

De asemeni vom arăta importanța misiunii Bisericii în societatea noastră românească, în instituțiile statului, și legăturile strânse ce s-au stabilit între Biserică - instituția divino-umană - și Stat, mai ales după perioada comunistă, conform Hotărârilor de Guvern ce au fost semnate de Biserica Ortodoxă Română și de Statul Român, aducând la suprafață de fapt, contextul textului paulin al Epistolelor Sfântului Apostol Pavel. „Nu voiesc moartea păcătosului, ci să se întoarcă și să fie viu” (Iezechiel 18, 23). Iată mesajul pe care în zadar, timp de aproape jumătate de veac, Biserica Ortodoxă Română l-a transmis regimului dintr-un stat socialist, totalitar și insensibil la Hotărârea Sfântului Sinod și a necesităților spirituale și morale ale poporului. Orice problemă care privea viața religioasă era evitată în mod flagrant în abordările mass-media comunistă, Biserica fiind marginalizată sistematic și tenace. Dar, acest aspect s-a vădit spre apusul erei comuniste, căci începutul a fost brutal și feroce, amintind de perioada persecuțiilor creștine, când mii de clerici și credincioși au fost arestați și înțemnițați, sfârșindu-se în colonii de muncă, în lagăre și la canal, jertfa lor generând imense valori spirituale ale poporului român. Alții au luat drumul pribegiei, al sihăstriei și înstrăinării, însă cu toții au făcut parte din generația de martiri ai comunismului.

În chip miraculos, Biserica a supraviețuit, cu siguranță, mai ales datorită rugăciunilor ridicate de către ei la Dumnezeu. Am vrea să amintim aici unii dintre părinții care și-au ostenit viața în chinurile comunismului, cum ar fi: Părintele Ilie Cleopa, Părintele Teofil Pârâianu, Părintele Arsenie Papacioc și alți. Ce ar fi însemnat oare întunecata „epocă de aur” comunistă fără prezența Bisericii? „Un teolog anglican mărturisea că și-a pus adesea întrebarea cum a rezistat Ortodoxia veacuri în șir, fără universități sau academii, nealterată și având o spiritualitate atât de vie. După ani de cântări, același teolog constată că viața cultică a Ortodoxiei a fost aceea care a reușit performanța să ofere un plus permanent ridicat spiritualității răsăritene¹”. Și pentru

¹ ****, Almanah Bisericesc*, Editura Sfintei Arhiepiscopii, București, 1998, p. 70

perioada comunistă afirmația este perfect valabilă. Câți oameni, după zile întregi de îngurcitare a propagandei atee comuniste, nu s-au retras în umbra unei icoane sub epitrahilul unui duhovnic și și-au regăsit echilibrul sufletească, încărcându-și bateriile pentru a rezista în continuare minciunii impuse și imposturii. Trebuie să amintim că un rol deosebit în dobândirea sentimentului religios, în perioada comunistă, l-a avut familia, stâlpul de bază al unei societăți. Cele mai multe lucrări despre credință și Biserică au fost preluate din familie sau impuse ca o normă socială. De exemplu, pentru cei mai mulți tineri apartenența la o anumită religie apare ca o nevoie de confort psihic și de comunicare, de integrare socială sau apropierea de divinitate. Dar, și preoții au avut un rol deosebit, căci ei prin Biserică au putut să-i învețe pe oameni adevărul, binele și frumosul care trebuie să fie într-o societate în armonie deplină. Căci, scopul venirii lui Mesia în lume a fost acela de a realiza mântuirea, deci de a reaseza pe om și întregul univers în plinătatea dragostei lui Dumnezeu. Iisus Hristos, Cuvântul lui Dumnezeu, la plinirea vremii a împlinit această operă unicat prin Întrupare, Jertfă, Înviere și Înălțare la cer, oferind astfel posibilitatea edificării unui cer mare și a unui pământ mare.

Pe lângă această lucrare fundamentală pe care nu o putea realiza decât El, Mântuitorul Hristos a oferit lumii întregi legea iubirii, extinzând sfera acesteia la toți semenii, inclusiv vrăjmașii, ca fii ai Aceluiași Părinte. După strălucitul exemplu al Învățătorului lor, Sfinții Apostoli, fără să negligeze lucrarea sacramentului sau misiunea didactică încredințată lor, s-au aplecat și asupra suferințelor semenilor. Totuși, dacă perioada persecuțiilor a însemnat pentru întreaga Biserică martiraj și efort pentru menținerea și mărturisirea credinței, Edictul de la Mediolan (313) a constituit și momentul de reluare a activităților caritabile ale Bisericii, de astă dată într-o formă mai instituționalizată și mai complexă.

Biserica nu este așadar un organism închis. Ea este dispusă să colaboreze cu toate compartimentele societății pentru promovarea binelui. În acest sens, după descătușarea comunistă, mai marii Bisericii Ortodoxe române s-au străduit și au reușit să-și extindă misiunea dată de Iisus Mântuitorul, dincolo de ziduri ce până nu demult păreau de nepătruns și nemângâiate de către Duhul Sfânt. Astăzi în celulele deținuților, în cazarmile militare și la căpătâiul bolnavilor preoții înalță rugăciuni către Dumnezeu și dau îndrumare duhovnicească celor aflați în nevoie.

Ca iudeu elenist, Pavel putea să stea de vorbă cu toți filosofii greco - romani, deoarece cunoștea elemente de cultură elenistă și romană, cunoștea spiritul și geniul ei fiindcă nici un alt

apostol, ales dintre pescari, nu se putea compara cu intelectualul și dialecticianul fin și viguros, care era Pavel din Tars. În afară de această calitate, el o avea și pe aceea de “civis romanus”, de cetățean roman, care de multe ori i-a salvat chiar și viața. Meritele Sfântului Pavel ca Apostol al neamurilor sunt excepționale ca și chemarea și personalitatea lui. El, mai ales, a scos creștinismul de sub tutela și servitutea legii, sub care îl ținea curentul iudaizant, puternic în prima generație de creștini.

Creștinismul risca să devină o religie nomistă și formalistă, subordonată faptelor legii. Sfântul Pavel a înțeles și a exprimat mai bine decât oricine caracterul de religie nouă, independență, suverană și absolută a creștinismului, de religie a mântuirii, prin jertfa lui Iisus Hristos și prin credința noastră în el, puterea și sublimitatea lui religioasă și morală.

Apostolul neamurilor a scos cu hotărâre creștinismul din curentul care-l ținea legat de circumciziune și a făcut aceasta cu nespusă durere pentru frații lui cei neînțelegători. Misiunea lui la neamuri asigura creștinismului un spațiu larg și liber, de religie universală. Pavel a dat cel dintâi acestei religii un cadru teologic, în care avea să se dezvolte și exprime credința creștină. El a gândit adânc asupra marilor fapte dumnezeiești și mântuitoare ale vieții lui Iisus Hristos și a tras consecințele lor dogmatice. El le-a înțeles și prezentat în perspectiva cerească a faptului mântuirii și a dat istoriei universale un tâlc religios.

Prim teolog, mare gânditor creștin și filosof al istoriei, Pavel pune la temelia edificiului doctrinal al creștinismului o piatră unghiulară și aceasta era Hristos, cel tălmăcit de el în graiul credinței celei înalte. Sfântul Pavel a fost și primul scriitor creștin, cel mai original și mai puternic între apostolii scriitori: scriitor nu de profesiune literară ci de misiune creștină. Cuvântul lui scris era un mijloc de acțiune, era faptă de apostol, de organizator, de părinte și păstor al credincioșilor: e sfat, îndemn, mustrare, mângâiere, îmbărbătare, recunoștință, mulțumire, e grijă și bucurie de misionar, în forma cea mai personală și mai intimă a scrisului, care este epistola. Există multe probleme puse și dezlegate în epistolele lui, există situații oglindite și luminate, comunități și chipuri creștine, râvnă și trudă, complicații, devotament și măiestrie, prezență de spirit, dar psihologic, dar și cât suflet și câtă viață!

Scrisul lui e al unui om care trăiește și simte toate gândurile creștinilor. Ca un frate și ca un părinte, el este totdeauna între ei, stă cu ochii asupra lor, cu urechea la inima lor, îi simte, îi poartă cu sine pretutindeni, are sufletul plin de ei, trăiește cu ei și pentru ei, făcându-se tuturor toate și dobândind pe mulți pentru Hristos. Cu calitățile și meritele personalității sale, cu

străduințele și cu roadele activității sale, Sfântul Pavel a fost cel mai mare misionar creștin în cele nouăsprezece secole care ne despart de perioada în care și-a desfășurat activitatea. Nici un alt apostol și nici un ierarh nu a avut toate însușirile, simțul, tactul și succesul lui misionar. El a trăit apostolatul său cu o pasiune fără seamăn, ca pe un destin: ca pe o ispășire și ca pe o favoare dumnezeiască totodată.

Misiunea lui la păgâni era durere și bucurie, în același timp era osândă și privilegiu. Era durere și osândă din partea celor din neamul lui, care strigau, când auzeau că e trimis la neamuri: “Ia de pe pământ pe unul ca acesta, că nu se cade să trăiască” (Faptele Apostolilor 22, 22); era bucurie și privilegiu din partea lui Hristos, care l-a chemat și l-a trimis anume la neamuri ca pe un “vas ales”.

Saul din Tars nu a trăit și nu a lucrat nici pe sub pământ, nici prin norii cerului. El a viețuit și s-a trudit printre oameni, a lăsat urme neșterse în Bisericele înființate și un nume căruia nu-i poate fi pus egal alături. Problemele și nedumeririle, devierele și exagerările din Biserica din Corint în legătură cu unele chestiuni fie de natură morală, fie de natură liturgică, l-au determinat pe Sfântul Apostol Pavel, adevăratul părinte al acestei comunități (I Corinteni 4, 15) să scrie amănunțit lămuriri și soluții.

În Epistola I către Corinteni, pe lângă alte chestiuni ce sunt atinse, de natură morală, un loc aparte își găsește, așa cum am văzut, lucrarea Sfântului Duh în lume, prin care împlinește sfințirea lumii. Lucrarea Duhului are însă efect numai dacă și credinciosul depune un anume efort. Lucrând pentru îndeplinirea poruncilor divine, darurile Duhului devin și ele lucrătoare în el. Într-un fel orice faptă bună pe care o săvârșește credinciosul, este o harismă. Efortul lui se cere făcut în mod constant pentru că doar așa pot spori darurile Duhului în el. De aceea Sfântul Apostol Pavel avertizează că lipsa conlucrării credinciosului cu Duhul Sfânt face inactive darurile primite (I Corinteni 13, 3-49) de la Dumnezeu.

Orice dar pe care îl primește omul îi este dat de Dumnezeu după voia Lui (I Corinteni 7, 7), fapt pentru care nu trebuie considerat doar ca un bun particular, menit să-i sporească mândria (I Corinteni 4, 7), ci este necesar să-l folosească „spre zidirea, îndemnarea și mângâierea tuturor” (I Corinteni 14, 3).

Sfântul Apostol Pavel este primul dintre Apostolii și ucenicii Mântuitorului care a scos în evidență mai pregnant Vechiul Testament și valorile sale religioase și morale în lumina Evangheliei, chiar și acolo unde mediul era unul puternic influențat de mentalitatea păgână, așa

cum era Corintul. Ceea ce aduce însă nou este refacerea întregii sale gândiri pe o nouă mentalitate în care îl pune în centru pe Hristos, modificând în acest scop formația sa rabinică de fariseu și a înțeles perfect atât privilegiile creștinismului îmbrățișat de păgâni, cât și situația paradoxală a iudeului care refuză să primească pe Hristos și prin aceasta se înstrăinează singur de moștenirea spirituală a lui Avraam.

Sfântul Apostol Pavel nu a părăsit însă venerația pentru Vechiul Testament, ci și-a dat seama că acesta poate fi înțeles numai ca etapă pregătitoare pentru cel Nou. Dincolo de reproșurile aduse Bisericii tinere din Corint sau de apelurile la un comportament moral și exemplar în raporturile cu păgânii, mesajul cel mai pregnant al Epistolei I către Corinteni este unul de dragoste, dragoste privită ca izvor și coroană a tuturor virtuților. Dragostea pe care o cere Apostolul este cea care cuprinde pe toți, fără deosebire. Ea merge până la jertfa pentru cel iubit, indiferent cine este acesta. Puterea ei este incomensurabilă și lucrările ei se pot vedea la tot pasul. După ce l-a curățat pe om de patimi, dragostea ridică pe om din virtute în virtute. Face aceasta însă, așa cum ne arată și Sfântul Apostol Pavel în epistolă, cu răbdare și înțelepciune, plecând de la cele mai ușoare la cele mai grele. Iubirea devine astfel un mare învățător, în stare să întoarcă pe oameni din rătăcire, să le schimbe felul de viață și aceasta este cel mai important mijloc de corectare și pentru corinteni, care simțeau efectiv râvna Părintelui lor Pavel. Însă, calitatea cea mai admirabilă a iubirii stă în faptul că dragostea nu cade niciodată, adică tocmai neputința de a fi nimicită, dizolvată sau întreruptă vreodată.

Demonstrând că harismele proorociei, glosolaliei și cunoștinței au fost date spre întărirea credinței și că odată cu răspândirea acestora ele devin de prisos, Sfântul Apostol Pavel demonstrează că dragostea nu va înceta niciodată. În dragoste cunoștința noastră nu mai este mărginită, ci una față către față, descoperită ca unor oameni maturi în stare să pătrundă tainele lui Dumnezeu.

Unitatea Bisericii, prin ampla lucrare a Duhului Sfânt și a dragostei împărtășite este un alt mesaj de actualitate pe care ni-l dă Sfântul Apostol Pavel prin Epistola I către Corinteni, mai ales în acest început de secol zbuciumat, dar totuși plin de speranță: „Vă îndemn fraților, pentru numele Domnului nostru Iisus Hristos, ca toți să vorbiți la fel și să nu fie dezbinări între voi; ci să fiți cu totul uniți în același cuget și în aceeași înțelegere” (I Corinteni 1, 10). Acesta este de fapt și dezideratul major al creștinismului și pe care orice credincios adevărat este chemat să-l realizeze.

Pornind de la cartea Faptelor și de la epistolarul paulin, observăm fervoarea credinței și vieții comunității creștine din anii imediat următori Învierii lui Iisus Hristos și a Pogorârii Duhului Sfânt. Locurile privilegiate ale acestei experiențe originale sunt ușor de identificat. Prima propovăduire proclamă evenimentele centrale ale mântuirii săvârșite de Hristos, moartea și Învierea Sa și invita pe cei convertiți la o schimbare radicală a vieții întru așteptarea reîntoarcerii glorioase a Domnului.

Acesteia îi urma o cateheză înainte sau imediat după botez, prin care se oferea o cunoaștere mai amplă și amănunțită a faptelor și învățăturii lui Iisus învățându-se astfel principiile fundamentale ale învățăturii de viață creștină. Practica baptismală și frângerea pâinii erau momentele cele mai importante ale noii vieți comunitare. Botezul constituia ocazia unei semnificative mărturisiri de credință. Frângerea pâinii devenea locul perpetuării memoriei vii despre ultimele evenimente legate de viața și cuvintele lui Hristos și în același timp oferea spațiul aclamării Domnului Înviat deja prezent în mijlocul synaxei care aștepta reîntoarcerea finală. Fervoarea vieții liturgice favoriza proclamarea tainei lui Hristos și a mântuirii săvârșite de El în forma poetică a imnului sau a homologiei.

Trebuie menționat că primele comunități creștine erau în mod particular misionare și evanghelizatoare atât în mediul iudaic cât și în cel păgân. Contactul și confruntarea cu aceste două lumi diferite îi determina pe primii creștini să formuleze și să enunțe credința lor în modalități și cu ajutorul unui limbaj diferențiat. Astfel mărturisirea credinței asuma tonul polemicii sau apologiei. Iudielor trebuiau să le demonstreze că făgăduințele Vechiului Testament s-au realizat și desăvârșit în Iisus; și deci, El este Mesia cel mult prevestit, iar cei care au crezut în El constituiau adevăratul popor al lui Dumnezeu, moștenitorul făgăduințelor profetice.

Păgânii, la rândul lor, trebuia să fie familiarizați cu învățătura despre Adevăratul Dumnezeu și să li se arate că Iisus este unicul Domn între atâția domni, pe care lumea de atunci îi recunoștea și îi venera.

Formele diverse prin care s-a exprimat credința și kerigma primelor comunități creștine au stat la baza alcătuirii scrierilor Noului Testament, iar viața liturgică a fost cea care a permis transmiterea și conservarea nealterată a memoriei apostolice.

Pentru înțelegerea deplină a adevărului privind răspândirea creștinismului în epoca apostolică, trebuie cercetată activitatea Sfântului Apostol Pavel, cel care a întemeiat cele mai multe biserici și s-a ocupat îndeaproape de organizarea ierarhică a acestora. Din descrierea

împrejurărilor în care a avut loc chemarea lui Saul la Apostolat, se desprinde cu claritate ideea că întregul conținut al propovăduirii acestuia îi va fi descoperit de Iisus Hristos.

În urma călătoriilor sale misionare Sfântul Apostol Pavela întemeiat Biserici și s-a îngrijit de bunul mers al acestora și al comunităților lor prin epistole menite să țină trează conștiința celor chemați la noua credință. Sfântul Apostol al Neamurilor ne-a lăsat un număr de paisprezece epistole în care sunt expuse preceptele credinței creștine, sunt organizate bisericile sau rezolvate probleme interne care se ivesc fiind, în același timp, și modele de viață creștină pentru lumea de astăzi.

Astfel, episcopului și celorlalți membri ai ierarhiei sacramentale le revine rolul de a propovădui și de a apăra învățătura evanghelică de întinare, știrbire și manipulare; tot lor le revine răspunderea oricăror organizări și disciplinări în Biserică; ei sunt aceia care se vor ocupa de toate aspectele vieții bisericești și creștine ivite în comunitățile pe care le păstoresc, inclusiv de problemele sociale.

Epistolele prezintă viața creștină ca mijloc de propovăduire indirectă a Evangheliei, toți creștinii putând contribui prin conduita lor morală și religioasă la răspândirea Evangheliei în lume. În același timp, se scoate în evidență caracterul Bisericii de instituție care promovează viața familială, ordinea socială și binele obștesc; ele pun la dispoziția oricărui păstor spiritual un bogat arsenal de luptă împotriva fenomenului sectar și a activității dascălilor mincinoși.

Biserica include o chemare cu caracter special și extraordinar, un caracter pozitiv din partea lui Dumnezeu, manifestat explicit în fiecare în parte, ce se adresează oamenilor, adică societății. Începutul Bisericii fiind legat, de momentele iconomiei divine și de promisiunile care însoțeau orice act al descoperirii dumnezeiești, astfel această lucrare **”Biserica și societatea în contextul epistolelor pauline”**, vine să îmbunătățească aportul Bisericii la dezvoltarea și creșterea unei societăți creștine din toate punctele de vedere: propovăduire a cuântului Evanghelic; misiune și cunoaștere a lui Dumnezeu; asistența religioasă în instituțiile statului; dar și problema ecumenismului și a secularizării în lumea acontemporană. Deoarece considerăm de o mare importanță a cunoaște Biserica – instituția divino-umană – ca trup tainic a lui Hristos, dar și importanța ei în societatea contemporană, având la bază textul paulin și nu numai.

Așa cum Sfântului Apostol Pavel, care în misiunea sa a îndeplinit întocmai Cuvântul transmis de Hristos Apostolilor ”Mergând învățați toate neamurile” (Matei 28, 19), și noi trebuie să știm că cunoașterea lui Dumnezeu în aspectul ei rațional, de gnoză, și de esență experimentală,

implică unirea cu Dumnezeu, prin depășirea tuturor celor ce pot fi cunoscute, printr-o cunoaștere mai presus de orice cunoaștere sau în neștiință absolută. Iar această cunoaștere vine și prin societate, căci omul e făcut să crească și să se dezvolte în familie și în societate, în comuniune.

Căci cunoașterea lui Dumnezeu putem spune că reprezintă pomul vieții, de care împărtășindu-se cel curat rămâne nemuritor. Pentru Sfântul Isaac Sirul, această vedere sau cunoaștere duhovnicească înseamnă, de fapt, descoperirea împărăției cerurilor și a lui Dumnezeu din lăuntrul nostru. Ea este o stare harică deosebită. Aceasta este teologia mistică, cunoștința tainică despre Dumnezeu ori mistagogia teologică. Așadar, în cadrul acestei cunoașteri apofatice, tainice, se disting două direcții fundamentale: cea a paradoxului, a antinomiilor supralogice, la care se ajunge în urma unui îndelungat proces ascetic; și alta a experienței directe, personale, a cunoașterii profund existențiale, ce duce la unirea cu Dumnezeu, la răpirea în lumina Sa, prin “pățimirea îndumnezeirii”.

Scriitorii filocalici sunt oameni ai virtuților, practicanți, nu doar admiratori ai lor, contemplativi care au ajuns la tainele cele mai înalte. De aceea, ei vorbesc despre darul sau harisma cunoașterii, oferită de Dumnezeu celor ce s-au curățit de patimi și au dat expresie în viața lor, virtuților. Pentru ei, treapta supremă de cunoaștere este “sfânta cunoștință cea mântuitoare”, trăită ca o “gustare din dulceata lui Dumnezeu”. Astfel, ajungem în esența gnoseologiei creștine. Spiritualitatea răsăriteană vorbește despre darul sau harisma cunoașterii, ca fiind o stare harică deosebită la care ajung Părinții duhovnicești, ce se îndeletnicesc cu rugăciunea curată și neîncetată. În această stare, cei îndumnezeiți prin har sau lucrare, trăiesc cu cele dumnezeiești și cu Dumnezeu ca și cu cele familiare și le cunosc pe acelea așa cum contemplă Dumnezeu într-un chip asemănător, pe cei ajunși în chipul dumnezeiesc. Tot în legătură cu darul cunoștinței duhovnicești, cu care Dumnezeu încununează eforturile umane de a-L cunoaște, Părinții filocalici vorbesc despre darurile Duhului Sfânt: al științei, al cunoștinței, al înțelegerii și al înțelepciunii.

Oricât ar progresa, însă, contemplativul în cunoașterea și experiența lui Dumnezeu, el păstrează conștiința a două limite: pe de o parte faptul că Dumnezeu rămâne permanent transcendent oricărei cunoașteri omenești; iar pe de altă parte, aceea a caracterului infinit al acestui urcuș, căci conștiința transcendenței infinite a lui Dumnezeu rămâne deasupra oricărui efort de a-L cunoaște. Chiar pe treptele cele mai înalte, cunoașterea experimentală ori simțirea lui

Dumnezeu este, în fapt, “o recunoaștere a însăși tainei, o cunoaștere apofatică, o sesizare într-un mod superior a bogației Lui infinite, căci tocmai de aceea este cu neputință de înțeles și exprimat”. În trăirea sau experiența apofatică a tainei divine sunt cuprinse: conștiința ființei lui Dumnezeu, care depășește orice accesibilitate, experiența lucrărilor Sale, precum și neputința exprimării depline a acestora. Nu se poate contesta ca servirea umanității sau iubirea oamenilor, care implică și o anumită unire între creștini, stă într-o legătură reciprocă necesară cu un anumit temei de credință, cu un anumit adevăr considerat fundamental. Nu se poate separa iubirea de oameni, care îndeamnă și la unirea creștinilor, de un fundament de credință, și nici fundamentul de credință de iubirea care trebuie să ducă la unitatea între creștini și la servirea oamenilor. Nici numai una, nici numai alta nu e în măsură să promoveze unitatea creștina solidă și trainică. De aceea e tot așa de greșit a susține pe una sau pe alta în mod exclusiv, sau măcar cu prioritate. Aceasta pentru că în ele însele adevărul și iubirea constituie, în înțelesul lor corect, o singură realitate. Adevărul și iubirea nu sunt două părți ale unei alternative, între care trebuie să se aleaga, ci două fețe indisolubil unite ale aceleiași realități ultime și dinamice. Iubirea este adevărul în iradierea, în expansiunea lui, este adevărul văzut ca o ultimă inimă de foc, ca un fundament de energie expansivă. Aceeași realitate se poate sesiza și expune când ca adevăr, când ca iubire. Dar mai bine este să se expună simultan, după ambele sale fețe. Mai bine-zis, ea trebuie, pe de o parte, să se formuleze ca adevăr, iar pe de alta, să fie abordată și comunicată ca iubire de către cei ce prin credință se fac mediile prin care se sesizează și se trăiește realitatea respectivă. Așa au făcut Apostolii și așa cere vremea noastră creștinilor să facă, dacă vor să aiba succes în năzuința lor spre unitate.

Celor care au știut să-și facă din smerenie și curăție mijloace în opera duhovnicească de desăvârșire, Dumnezeu li se descoperă, li se oferă, la sfârșitul tuturor acestor eforturi, în infinitatea bunătății și iubirii Sale, ca un ocean nesfârșit de sensuri și înțelesuri. De acestea, credinciosul se împărtășește potrivit eforturilor sale de spiritualizare, potrivit dorinței sale de curăție și de cunoaștere a adevăratei vieți, cea întru Iisus Hristos.

În încheiere, vom sublinia încă odată adevărul și realitatea că, prin rugăciune omul pășește înaintea lui Dumnezeu, crescând și progresând în cunoașterea Acestuia, pentru a vorbi cu El despre sufletul său, despre desăvârșirea și despre mântuirea sa, dar și prin faptele bune făcute de fiecare persoană în parte, în ajutorarea celor sărmani. Totuși rugăciunea rămâne suprema datorie a noastră, a tuturor creștinilor, importanța și actualitatea ei, fiind ieri, azi și în veci

aceeași. Ea fiind semnul supremației morale și duhovnicești în lume. Dacă, prin absurd, ar fi să înceteze, la un moment dat, rugăciunea pe pământ, nevinovația ar rămâne fără ocrotire, păcatul fără iertare, virtutea fără putința desăvârșirii și lumea ar intra în intunericul stricăciunii și a morții care ar duce la noaptea veșnică a iadului.

Nimic nu este mai dificil decât să spui *Cine* este Dumnezeu. Această dificultate nu ține neapărat numai de nivelul intelectual al credinciosului, deși se observă, adesea, la oamenii cu carte o tendință mai accentuată de a defini și, ca atare, aceștia sunt pândiți de un risc mai mare de a greși. *Cine* pare să se refere mai mult la ființa unui subiect, or, după ființa Sa, Dumnezeu rămâne imposibil de cunoscut de către oameni. Este această incognoscibilitate, printre altele, și una dintre consecințele logice ale dumnezeirii Sale. Orice lucru sau persoană care ar putea fi cuprinsă și definită ar înceta să mai poată fi supremă, superioară și creatoare a tuturor celorlalte, deci să fie cu adevărat Dumnezeu, în sensul cel mai propriu al cuvântului.

Modul în care un om sau altul ajunge să-L cunoască pe Dumnezeu, să intuiască cât mai apropiat despre El, depinde de deschiderea pe care o are și o oferă acestei ploii a energiilor divine necreate, pentru a capta cât mai mult din ele. Lucrul este valabil la toate nivelurile: individual, etnic, eclesial etc. Cunoașterea naturală mărginită și la îndemâna oricărui om care privește atent și reflectează la lumea înconjurătoare este completată de cunoașterea datorată Revelației supranaturale păstrată în integritatea ei în Biserică.

BIBLIOGRAFIE DE REFERINȚĂ

I. IZVOARE:

- ❖ *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ediție jubiliară a Sfântului Sinod, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001.
- ❖ ***, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994.
- ❖ *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988.
- ❖ ****Mărturisirea de credință a Bisericii Ortodoxe*, (1964) traducere de Alexandru Elian, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București 1981.
- ❖ *Noul Testament sau Împăcarea au Legea Noao*, reeditarea Noului Testament de la Bălgrad (1648), Editura Eparhiei Ortodoxe Române, Alba Iulia, 1988
- ❖ *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură*, reeditarea Bibliei de la București (1688), IBM, București, 1988
- ❖ *Sfânta Scriptură*, Editura Tipografia cărților bisericești, București, 1914
- ❖ *Sfânta Scriptură*, Editura Tipografia cărților bisericești, București, 1936
- ❖ *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Editura IBMBOR, București, 1968
- ❖ *Sfânta Scriptură*, Editura „Societatea biblică interconfesională din România”, București, 1982.

II. SCRIERI PATRISTICE:

- ❖ Clement, Oliver, *Întrebări asupra omului*, Editura Episcopia Ortodoxă Română, (editată și tipărită la Origen, Paris, 1987), Alba-Iulia, 1997.
- ❖ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Glașira I, 2 (despre Adam)*, traducere Pr. Dumitru Stăniloae, în *Sfântul Chiril al Alexandriei, Scrieri – partea a II-a*, colecția P.S.B., vol. 39, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1992.

- ❖ Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic despre viața morală, despre cunoștință și despre dreapta socoteală duhovnicească, împărțit în 100 de capete*, în *Filocalia* vol I, trad. de Pr. Prof. D. Stăniloae, Editura IBMBOR, București, 1987.
- ❖ Fericitul Augustin, *De civitas Dei*, Eduard Hoffman, p3, *Retractiones*, Editura Pius Knol, Pragae Vindobonae, Lipsiae, 1898.
- ❖ Metodiul de Olimp, *Despre liberul arbitru*, în colecția P.S.B., nr. 10, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1984
- ❖ Sfântul Grigorie de Nyssa, *Omilia IV la Ecleziașt*, Migne P. G. XLIV, col. 664, BCD, 665 ABCD; 668 A.
- ❖ Idem, *Marele cuvânt catehetic* în „Studii Teologice”, seria II, anul XXXVI, nr. 5-6, mai-iunie, 1984.
- ❖ Sfântul Ciprian al Cartaginei, *Epistola 62*, în *Opere*, Partea 1, Kiev, 1891.
- ❖ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentarii la Evanghelistul Ioan*, Cartea a 2-a, cap. 2., *Conceptul moral al dogmei Bisericii* de Arhiepiscopul Antonie Hrapovițki, St. Petersburg, 1912; și *Conceptul moral al dogmei Preașfintei Treimi*.
- ❖ Sfântul Chiprian al Carthaginei, *Despre unitatea Bisericii*, cap. 23, în *Opere*, partea a 2-a, col. PSB, Editura Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996.
- ❖ Idem, *Scrisoarea 62, către Magnus, Opere*, partea I, *Scrisoarea 58, către Qvintus, Scrisoarea 61, către Pompei; Scrisoarea 57, către Ianuarie, Scrisoarea 58, către Qvintus, Despre unitatea Bisericii, Despre unitatea Bisericii*, cap. 4, *Opere*, partea a 2-a, col. PSB, Editura IBMBOR, București, 1996.
- ❖ Sfântul Dionisie Areopagitul, *Despre Numele Divine* VII, 4, Editura Desis, 2000
- ❖ Sfântul Grigorie Teologul, *Cele cinci cuvântări despre Dumnezeu*, trad. de Pr. Dr. Gh. Tilea și Asit. Univ. Dr. Nicolae Barbu, București, 1947.
- ❖ Sfântul Grigorie de Nazianz, *Cuvânt de apărare pentru fuga în Pont*, în “Despre Preoție”, traducere, introducere și note de Pr. Dumitru Fecioru, Editura I.B.M. al B.O.R. București, 1998.
- ❖ Sfântul Grigorie de Nyssa, *Despre viața lui Moise*, Editura Sfântul Gheorghe-Vechi, București, 1995.
- ❖ Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, traducere din limba greacă de Dumitru Fecioru

în *Izvoarele Ortodoxiei*, Nr. 1, Editura Librăriei Teologice, București, 1938.

- ❖ IDEM, *Dogmatica*, trad. de Pr. D. Fecioru, Editura "Apologeticum", București, Ediție pdf., 2004.
- ❖ Sfântul Ioan Hrisostom, *Comentariu la Coloseni 4, 12*, în PG, vol. 62, col. 387.
- ❖ Idem, *Comentariile sau explicarea Epistolei I către Corintheni*, trad. din lb. elină de Arhim. Theodosie Athanasiu, București, 1908
- ❖ Idem, *Comentariile sau explicarea Epistolei I către Corinteni*, traducere din lb. elină de Arhim. Theodosie Athanasiu, București, 1908
- ❖ Idem, Omilia dinaintea de exil, colecția "PSB", Editura IBMBOR, 2, I, P. G., t. I, col. 429
- ❖ Idem, *Omiliile la Matei*, Scrieri partea a treia, Colecția P.S.B., Editura IBMBOR, București, 1994.
- ❖ Idem, *Scrisoarea către Efeseni*, Omilia XXII, 2, Migne, P.G. LXIII, col. 157
- ❖ Idem, *Scrieri. Partea întâi. Omiliile la Facere*, traducere de preot D. Fecioru, Editura I. B. M. B. O. R., București, 1987
- ❖ Idem, *Problemele vieții*, trad. de Cristian Spătărelu și Daniela Filioareanu, Editura Cartea Ortodoxă, Galați, 2008.
- ❖ Idem, *Comentariile sau explicarea epistolei către Efeseni*, trad. Arhim. Theodosie Athanasiu, Tipografia „Dacia”, & D. Grossu, 1902.
- ❖ Idem, *Omiliile la Matei*, Scrieri partea a treia, Colecția P.S.B., Editura I.B.M.B.O.R., București, 1994.
- ❖ Idem, Omiliile, *La Epistola către Efeseni*, Cuvântul 9, 3, col. PSB, Editura IBMBOR, București, 1996.
- ❖ IDEM, *Tratat despre preoție*, în „Despre preoție”, traducere, introducere și note de Pr. Dumitru Fecioru, Editura I.B.M. al B.O.R. București, 1998.
- ❖ Idem, *Omilia despre căsătorie, Din comentariul la Efeseni, în vol. Cateheze marital.*
- ❖ Sfântul Ignatie, *Către magnezieni*, 8, 2, colecția PSB, Editura IBMBOR, București, 1958
- ❖ Sfântul Ioan de Kronstadt, *Despre tulburările lumii de astăzi*, trad. Adrian și Xenia Tănăsescu-Vlas, Editura Biserica Ortodoxă, București, 2004.
- ❖ Sfântul Isaac Sirul, *Cuvinte despre nevoie*, cuv. 60, în Filocalia rom., vol.X, trad. de pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura IBMBOR, București, 1988.

- ❖ Idem, *Despre a doua treaptă a cunoașterii*, în Filocalia, vol. 10, trad. de Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1981.
- ❖ Sfântul Ioan Scărarul, *Scara*, trad. de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1992.
- ❖ Sfântul Arhiepiscop Ilarion (Troîțki) Noul Mărturisitor, *Creștinismul sau Biserica?* Editura Cartea Ortodoxă Editura Egumenița, 2005.
- ❖ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Capete de dragoste*, suta a patra, cap.55, în Filocalia română, vol.II, Editura I.B.M.B.O.R., București, 2001.
- ❖ Idem, *Ambigua*, traducere Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, col. PSB, București, 1983.
- ❖ Idem, *Scrieri și epistole hristologice și duhovnicești*, Traducere din grecește, introducere și note Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1990.
- ❖ Sfântul Nicolae Velimirovici, *Răspuns la întrebări ale lumii de astăzi*, vol. II (Scriori misionare), trad. Adrian Tănăsescu –Vlas, Editura Sofia, București, 2003.
- ❖ Petru Damaschinul, *Învățăături duhovnicești*, în Filocalia română, vol.V, Editura IBMBOR, București, 1997.
- ❖ Sfântul Simeon Metafrastul, *P. 150 cap.*, cap.71, în Filocalia română, vol.V, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1998.
- ❖ Idem, *Parafrază în 150 capete la cele 50 de Cuvinte ale Sfântului Macarie Egipteanul*, 145, Filocalia V, trad., intr. și note de Pr. Prof. D. Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1976.
- ❖ Sfântul Simeon Noul Teolog, *Imnele iubirii dumnezeiești. Imnul 17*, în volumul Preot Prof. Acad. Dr. Dumitru Stăniloae, *Studii de teologie dogmatică ortodoxă*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1991.
- ❖ Sfântul Vasile cel Mare, *Hexameronul*, Omilia I, cap. 6, Migne, P.G., Tom. XXIX, col. 16.
- ❖ Idem, *Omilii la Hexameron*, în col. "PSB", nr. 17, trad. de Pr. D. Fecioru, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1986.
- ❖ Idem, *Omilii la Psalmi*, Omilia la Psalmul I, III, în vol. Scrieri, partea întâi, col. P.S.B., nr. 17, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1986.
- ❖ Idem, *Omilii și cuvântări*, Omilia I despre Post VII, în col. P.S.B., nr. 17, Editura

I.B.M.B.O.R., București, 1986.

- ❖ Teofilcact al Bulgariei, *Tâlcuiri la Epistole*, Kazan, 1867.
- ❖ Idem, *Tâlcuire la Epistola Apostolului Pavel către Efeseni*, Moscova, 1883.
- ❖ ***, *Filocalia*, vol 2, trad. de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1984.
- ❖ ***, *Filocalia*, vol 3, trad. de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994.
- ❖ ***, *Filocalia*, vol 6, trad. de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987.
- ❖ ***, *Filocalia*, vol 8, trad. de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987.
- ❖ ***, *Filocalia română*, vol.10, trad. de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992.

III. LUCRĂRI

- ❖ Arăpașu, Patriarhul Teoctist, *Cuvânt înainte. Biblia sau Dumnezeiasca Scriptură de la București (1688)*, reeditare, Editura IBMBOR, București, 1988
- ❖ Bel, Prof. dr. Valer, *Misiune, parohie, pastorație. Coordonate pentru o strategie misionară*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2002
- ❖ Berdiaev, Nikolai, *The Destiny of Man*, Harper and Brothers, New York, 1960
- ❖ Birdaș, Episcopul Emilian, *Cuvânt înainte. Noul Testament de la Bălgrad (1648)*, reeditare, Editura Episcopiei Alba Iuliei, 1988
- ❖ Bianu, Ioan și Hodoș, Nerva, *Bibliografia Românească Veche 1508-1830*, tomul I, București 1903, nr.10
- ❖ Buchiu, Ștefan, *Ortodoxie și secularizare*, Editura Libra, București, 1999
- ❖ Idem, *Dogmă și Teologie*, vol I, Editura Sigma, Sibiu, 2006
- ❖ Betori, G., *Perseguitati a causa del Nome. Struttura dei raconti di persecuzione*, în Atti, 1, 12 – 8, 4, Roma, 1981
- ❖ Bobrinskoy, Pr. Prof. Boris, *Împărtășirea Duhului Sfânt*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981
- ❖ Idem, *Taina Bisericii*, trad. Vasile Manea, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2002
- ❖ Bria, Pr. Prof. dr. Ion, *Curs de teologie și practică misionară ortodoxă*, Geneva, 1982

- ❖ Buber, Marin, *Eu și tu*, trad. Ștefan Augustin Doinaș, Editura Humanitas, București, 1992
- ❖ Benedict al XVI-lea, *Cateheze despre Sfântul Paul*, Editura Presa Bună, Iași, 2009
- ❖ Behr-Siegel, Elisabeth, *La place de l'Eglise orthodoxe dans la construction européenne*, Contacts, 190, 2000
- ❖ Crainic, Nichifor, *Ortodoxie și etnocrație*, Editura Albatros, București, 1997
- ❖ Chrysostomos, Arhiepiscop, *Relațiile dintre ortodocși și romano-catolici, de la cruciada a IV-a până la controversa isihastă*, Editura Vremea, București, 2001
- ❖ Cairns, Earle E., *Creștinismul de-a lungul secolelor. O istorie a Bisericii creștine*, BEE International, Dallas TX, 1989
- ❖ Craioveanu, Dr. Athanasie Mironescu, *Manual de Teologie Morala*, trad. de T. M. Popescu, Tipografia Cărilor Bisericești, București, 1895
- ❖ Căndea, Prof. Dr. Virgil, *Noul Testament în limba română ca act de spiritualitate și cultură*, studiu introductiv la reeditarea Noului Testament de la Bălgrad (1648), Editura Eparhiei Ortodoxe Române a Alba Iuliei, Alba Iulia, 1988
- ❖ Charpentier, Etienne, *Pour lire le Nouveau Testament*, Paris, 1983
- ❖ Constantinescu, Preot Prof. Dr. Ioan, *Studiul Noului Testament*, manual pentru Seminariile Teologice, Editura Credința noastră, București, 1992
- ❖ Crainic, Nichifor, *Sfințenia - împlinirea umanului*, Ed.Trinitas, Iași, 1993
- ❖ Cristea, Patriarhul Miron, *Sfânta Scriptură, Cuvânt înainte*, Tipografia Cărilor Bisericești, 1936
- ❖ Clement, Pr. Dr. Olivier, *Puterea credinței. Studii de spiritualitate*, trad. Alexandrina Andronescu, Editura Pandora, Târgoviște, 1999.
- ❖ Congar, Yves, *Credo nello Spirito Santo*, I, Brescia, 1981
- ❖ Coman, Pr. Prof. Dr. Constantin, *Ortodoxia sub presiunea istoriei*, Editura Bizantină, București, 1995
- ❖ Coutts, John, *The Relationship between Ephesians and Colossians*, în New Testament Studies Nr. 4, Edition Cambridge University Press, 1958
- ❖ Dimitrescu, Prof. Dr. Florica, *Importanța lingvistică a Noului Testament de la Bălgrad*, studiu introductiv la reeditarea Noului Testament de la Bălgrad (1648), Editura Eparhiei Ortodoxe Române a Alba Iuliei, Alba Iulia, 1988

- ❖ David, Diac. Petru, *Sectologie*, Editura „Sfintei Arhiepiscopii a Tomisului, Constanța, 1998.
- ❖ Drummond, Lewis A. Drummond, *Mesajul Crucii - O teologie contemporană a Evanghelizării*, Broadman Press, New York, 1992
- ❖ Dufour, Leon X., *Vocabulario De Teología Bíblica*, Paris, Franța, 2010
- ❖ Dăianu, Daniel, *Globalizarea între elogii și respingere*, în “Dilema”, nr.462, ianuarie 2002
- ❖ Evdochimov, Paul, *Iubirea nebună a lui Dumnezeu*, Editura Anastasia, București, 1993
- ❖ Idem, *Ortodoxia*, trad. PS Irineu Ioan Popa, Editura IBMBOR, București, 1996
- ❖ Idem, *Femeia și mântuirea lumii*, trad. Gabriela Moldoveanu, Editura Christiana, București, 1995
- ❖ Farrar, R. W., *Viața și operele Sfântului Apotol Pavel*, trad. Patriarhul Nicodim, vol. I, II, III, Editura Sfintei Monastiri Neamțu, 1942
- ❖ Ford, David C., *Bărbatul și femeia în viziunea Sfântului Ioan Gură de Aur*, Editura Sofia, București, 2007
- ❖ Haralambie, Diacon Dr. Rovența, *Epistola către Efeseni*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1924
- ❖ Idem, *Epistola către Coloseni*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1946
- ❖ Idem, *Epistola I către Tesaloniceni*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1938
- ❖ Herțeliu, Claudiu, „*Analiza statistică a fenomenului religios în România*”, teză de doctorat sub coordonarea științifică a prof. univ. dr. Alexandru Isaic-Maniu, Academia de Studii Economice, Buc. 2006
- ❖ Ioanichie, Arhim. Bălan, *Călăuza ortodoxă în familie și societate*, vol. II, Iasi, 1992
- ❖ Iustin, Patriarhul B. O. R., *Activitatea Sfântului Apostol Pavel în Atena*, Editura Anastasia, 2002
- ❖ Ică, Pr. Prof. Dr. Ioan jr, Germano Marani, *Gândirea Socială a Bisericii*, Editura Deisis, Sibiu, 2002
- ❖ Ică, Arhid. Conf. dr. Ioan I. jr., *Provocarea globalizării: mutația umanului*, în “Biserică și multiculturalitate în Europa sfârșitului de mileniu”, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca 2001

- ❖ Lemeni, Conf. univ. dr. Adrian, *Hristos. Biserică. Misiune*, Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați, 2011
- ❖ Meyendorff, John - *Hristos în gândirea creștină răsăriteană*, Editura IBMBOR, București, 1997
- ❖ Mladin, Nicoale, *Biserica și problemele vieții*, Editura Dacia Traiana, Sibiu, 1947
- ❖ Mihăiță, Prof. Dr. Nifon, *Misiologie creștină*, Editura Asa, București, 2006
- ❖ Mantzaridis, Georgios I., *Globalizare și universalitate: himeră și adevăr*, traducere Pr. Prof. Dr. Vasile Răducă, Editura Bizantină, București, 2002
- ❖ Marie de Ghetsemani, Soeur, *Ecumenisme et vie consacrée*, Notre-Dame de la Paix, Lagardelle, 1999, comunicare la sesiunea “Ecumenisme et vie consacrée”, Durău, 1999
- ❖ Nicolaescu, N., *Sensul vieții sociale după Noul Testament*, București, 1946
- ❖ Neaga, Pr. Dr. Nicolae, *Temeiuri pentru prețuirea Noului Testament*, studiu introductiv la reeditarea Noului Testament de la Bălgrad (1648), Editura Eparhiei Ortodoxe Române a Alba Iuliei, Alba Iulia, 1988
- ❖ Nicolaescu, Diac. Prof. N. I; Marcu, Pr. T. Grigorie; Vlad, Pr. Sofron și Muntean, Pr. Prof. Liviu, *Studiul Noului Testament*, manual pentru uzul studenților Inst. Teologice, IBM, București, 1954
- ❖ Idem - *Studiul Noului Testament*, pentru Inst. teologice, IBM, 1983
- ❖ Olariu, Prof. Dr. Iosif, *Epistolele Sântului Apostol Pavel către Romani, Corinteni, Galateni și Efeseni*, Tipografia diecezană, Caransebeș, 1910
- ❖ Plămădeală, Mitrop.Dr. Antonie, *Preotul în Biserică, în lume, acasă*, Editura Tipografiei Eparhiale, Sibiu, 1996.
- ❖ Preda, Dr. Constantin, *Credința și viața Bisericii primare*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2002
- ❖ Pop, Pr. Capelan Olivian, *Misiunea preotului capelan în unitatea penitenciară*, Editura „Ando Tours”, Timișoara, 1998.
- ❖ Popescu, Pr. Prof. Acad. Dr. Dumitru, *Iisus Hristos Pantocrator*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2005
- ❖ Idem, *Teologia Sfinților Trei Ierarhi și actualitatea ei*, în vol. “Teologie și cultură”, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993

- ❖ Popovici, Ieromonah Agapit, *Ecumenismul încotro? O nouă viziune asupra ecumenismului sincretist*, Biblioteca teologică digitală, Apologeticum.
- ❖ Popa, Pr. Gheorghe Popa, *Introducere în Teologia Morală*, Editura Trinitas, Iași, 2003
- ❖ Porter, J. R., „*Biblia*”, colecția Istorie Universală, Evergreen (Taschen GmbH) 2007
- ❖ Rovența, Diacon Dr., Haralambie, *Epistola către Coloseni*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1946
- ❖ Radu, Pr. Prof. Dr. D., *Învățătura ortodoxă despre Dumnezeu*, în „Îndrumări Misionare”, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1986
- ❖ Rezuș, Pr. Prof. Dr. Petru, *Teologia ortodoxă contemporană*, Editura Amacord, Timișoara, 1989
- ❖ Stamatoiu, Pr. Prof. Dionisie, *Epistola a II-a către Tesaloniceni*, Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1996
- ❖ Stăniloae, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Spiritualitatea ortodoxă. Ascetica și mistica*, Editura IBMBOR, București, 1992
- ❖ Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, Editura IBMBOR, București, 1997
- ❖ Idem, *Teologia dogmatică ortodoxă*, volumul I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1978
- ❖ Idem, *Teologie Dogmatică Ortodoxă*, vol I, Editura IBMBOR, București, 2003
- ❖ Schmemmann, Pr. Alexander, *Biserică, lume, misiune*, traducere de Maria Vințeler, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2006
- ❖ Semen, Pr. Prof. Dr. Petru, *Așteptând mântuirea*, Editura Trinitas, Iași, 2000
- ❖ Verzan, Pr. Dr. Sabin, *Epistola Sfântului Apostol Pavel către Tit*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994
- ❖ Idem, *Sfântul Apostol Pavel*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Buc. 1996
- ❖ Yannoulatos, Anastasios, Arhiepiscop al Tiranei și a toată Albania, *Ortodoxia și problemele lumii contemporane*, traducere de Drd. Gabriel Mândrilă și Pr. Prof. Dr. Constantin Coman, Editura Bizantină, București, 2003
- ❖ Zizioulas, Ioannis, *Creația ca euharistie*, trad. Caliope Papacioc, Editura Bizantină, București, 1999
- ❖ ***, *Almanah Bisericesc*, Editura Sfintei Arhiepiscopii, București, 1998

IV. ARHIVA SFÂNTULUI SINOD AL PATRIARHIEI ROMÂNE: LEGI, ORDONANȚE ALE GUVERNULUI, HOTĂRÂRI SINODALE, STUDII, REFERATE, REGULAMENTE

- ❖ **Protocol** încheiat la data de 11.10.1995 între Ministerul Apărării Naționale și Patriarhia Română.
- ❖ **Protocol** încheiat la data de 15.11.1997 între Patriarhia Română și Ministerul de Interne.
- ❖ **Protocol** încheiat la data de 30.06.1997 între Patriarhia Română și Ministerul Justiției (anexa 1 + anexa 2).
- ❖ **Protocol** încheiat în luna aprilie 1997 între Patriarhia Română și Serviciul de Protecție și Pază.
- ❖ **Protocol** încheiat în luna iunie 1995 între Patriarhia Română și Ministerul Sănătății.
- ❖ Ministerul Apărării Naționale (Statul Major General), *Regulamentul de organizare și funcționare a asistenței religioase în armată*, București, 2000.
- ❖ IDEM, *Regulamentul de organizare și funcționare a asistenței religioase în unitățile sistemului penitenciar românesc*, București, 2000.
- ❖ *Ordonanța nr. 106* din 31 august 2000.
- ❖ Russu, Pr. Augustin, *Lucrările Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române*, în B.O.R., CXV (1997), nr. 7-12.
- ❖ IBIDEM, în B.O.R., CXV (1997), nr. 1-6.
- ❖ Hotărârea Sfântului Sinod nr. 1691/1991
- ❖ Hotărârea Sfântului Sinod nr. 5074/1991
- ❖ Hotărârea Sfântului Sinod nr. 8613/1991
- ❖ Hotărârea Sfântului Sinod nr. 3623/1993
- ❖ Hotărârea Sfântului Sinod nr. 1807/1994
- ❖ Hotărârea Sfântului Sinod nr. 3177/1994
- ❖ Hotărârea Sfântului Sinod nr. 4951/1994
- ❖ Hotărârea Sfântului Sinod nr. 7242/1995
- ❖ Hotărârea Sinodului Permanent nr. 1091/1995
- ❖ Hotărârea Sfântului Sinod nr. 5211/1996
- ❖ Hotărârea Sfântului Sinod nr. 858/1997
- ❖ Hotărârea Sfântului Sinod nr. 1016/1997

- ❖ Hotărârea Sfântului Sinod nr. 2856/19997
- ❖ Hotărârea Sfântului Sinod nr. 3398/1997
- ❖ Hotărârea Sfântului Sinod nr. 5074/1997
- ❖ Hotărârea Sfântului Sinod nr. 5223/1997
- ❖ Hotărârea Sfântului Sinod nr. 127/1998
- ❖ Hotărârea Sfântului Sinod nr. 894/1998
- ❖ Hotărârea Sfântului Sinod nr. 533/1999
- ❖ Hotărârea Sfântului Sinod nr. 534/1999
- ❖ Hotărârea Sfântului Sinod nr. 3998/1999
- ❖ Hotărârea Sfântului Sinod nr. 3999/1999
- ❖ Hotărârea Sfântului Sinod nr. 4004/1999
- ❖ Hotărârea Sfântului Sinod nr. 811/2000
- ❖ Hotărârea Sfântului Sinod nr. 814/2000
- ❖ Hotărârea Sfântului Sinod nr. 3347/2000
- ❖ Hotărârea Sfântului Sinod nr. 243/2001
- ❖ **Temei nr. 243/2001**, privind Legea 195/2000.
- ❖ **Temei nr. 3997** – Referat privind gestionarea Fondului Filantropic.
- ❖ **Temei nr. 3998** – Referat privind normele spitalicești și de protecție socială.
- ❖ **Temei nr. 3999/1999** – Referat privind desfășurarea unor programe sociale în colaborare cu preoții de spital.
- ❖ **Temei nr. 4001/1999** – Referat privind ajutorarea și sprijinul persoanelor instituționalizate.
- ❖ **Temei nr. 4002/1999** – Referat privind organizarea de practică studențească...
- ❖ **Temei nr. 4004/1999** – Referat privind condițiile de încadrare a absolvenților de teologie...
- ❖ **Temei nr. 5762/1999** – Referat privind Proiectul Legii Clerului Militar.
- ❖ **Temei nr. 5763/1999** – Referat privind Proiectul de Statut al LT.C.O.R.
- ❖ **Temei nr. 6036/1999** – Referat privind realizarea unui film social documentar...
- ❖ ***, *Almanah Bisericesc*, Editura Sfintei Arhiepiscopii, București, 1998.
- ❖ ***, *Lucrările Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române*, în „B.O.R.”, CXII (1994), nr.7-12.

- ❖ IBIDEM, în „B.O.R.”, CX (1992), nr. 1-3.
- ❖ IBIDEM, în „B.O.R.”, CXIII (1995), nr. 7-12.
- ❖ IBIDEM, în „B.O.R.”, CXIII (2001), nr. 10-12.
- ❖ IBIDEM, în „B.O.R.”, CXI (1993), nr. 7-9.
- ❖ IBIDEM, în „B.O.R.”, CXI (1993), nr. 10-12.
- ❖ ***, *Adunarea Națională Bisericească*, sesiunea ordinară a anului 1991, în „B.O.R.”, CX (1992), nr. 1-3.
- ❖ ***, *Adunarea Națională Bisericească*, în „B.O.R.”, CIX (1992), nr. 4-6.
- ❖ IBIDEM, în „B.O.R.”, CXI (1993), nr. 7-9.
- ❖ IBIDEM, în „B.O.R.”, CXI (1993), nr. 7-10.
- ❖ IBIDEM, în „B.O.R.”, CXV (1997), nr. 1-6.
- ❖ IBIDEM, în „B.O.R.”, CXV (1997), nr. 75-12.